

Szinnyei nykyhetken valaistuksessa

LAKÓ GYÖRGY *Szinnyei József*. Sarjassa A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986. 208 s.

Pieniformaattisessa kirjassaan György Lakó antaa suppean ja keskitetyn mutta silti monipuolisen kuvan maineikkaan hungarologin ja fennougristin József Szinnyein (1857–1943) elämästä ja tutkijantyöstä.

Kirjan aloittaa lyhyt luku, jonka aiheena on Szinnyein nuoruus ja työhönsä varttuminen. Kulttuurihistoriallisesti antoisa on seuraava luku »Unkarin ja Suomen kulttuurisuhteiden perustaja». Szinnyeihän teki v. 1879–80 matkan Unkarin näkökulmasta silloin melkein tuntemattomaan Suomeen, ja matkan tulosta oli v. 1882 ilmestynyt kuuluisa kirja »Az ezer tó országa» (Tuhansien järvien maa), joka ensimmäistä kertaa perehdytti valistuneen unkarilaisen yleisön heimomaahansa ja -kansaansa. Tuosta kirjasta sai alkunsa unkarilaisten Suomen-harrastus, joka – niin kuin Lakó aiheellisesti huomauttaa – on paljon muutakin kuin muutamien yhteisten sanojen tuntemista: on kyseessä lämmin ja kestävä kulttuurinen vuorovaikutus. Szinnyei itse osallistui vuorovaikutukseen myös myöhemmillä kirjoituksillaan, kirjakäännöksillään ja kirjoillaan, joista kaiketi merkittävimmät olivat alojensa uranuurtajat »Finn-magyar szótár» (Suomalais-unkarilainen sanakirja, 1884) ja »A finn irodalom története» (Suomalaisen kirjallisuuden historia, 1885).

Tiivis luku on omistettu Szinnyein toiminnalle yliopiston kateederissa. Osuutensa saa mm. hänen toimintansa unkarin kielen opiskelijoiden suomen-tuntemuksen edistämiseksi. Jo József Budenz oli professorikautenaan pannut alulle sen, että tulevat unkarin kielen opettajat kouluttuvat jossain määrin myös suomen kielessä, ja tätä linjaa jatkoi Szinnyei: vain sillä lailla saatiin unkarin kielen sukulaissuhteita heille ha-

vainnollistetuksi. Szinnyein työ yliopistonopettajana ei osunut kaikilta osin onnellisimpaan aikaan; välissä hän oli ensimmäinen maailmansota seurauksineen. Hänen professorikautensa tieteellistä jälkikasvua on taannoin jopa vähätelty, mutta Lakó osoittaa sen jo väitöskirjojen määrän valossa runsaanpuoleiseksi ja huomauttaa samalla siitä mieshukasta, jonka sota aiheutti. Szinnye ei itse näki tehtävänsä yliopiston kateederissa velvoittavaksi: »ylimmästä opetuksesta huolehtiva opettaja ahkeroin kaikin voimin saadakseen kuulijakuntansa kohotetuksi sen tieteen nykytasolle, jonka yhden osan edelleenlevittämiseen hänet on kutsuttu.»

»Unkarin kielen menneisyyden ja sukulaisuussuhteiden tutkija» on nimeltään Lakón kirjan seuraava luku. Szinnye oli merkittävä unkarin äänne- ja muotohistorian tutkija; klassisia ovat sellaiset hänen tutkimuksensa kuin »Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában?» (Miltä unkarin kieli kuulosti Árpádien aikana?; 1895) ja »A Halotti Beszéd hang- és alaktana» (Ruumissaarnan äänne- ja muotooppi; 1926). Vielä laajakantoisempia olivat hänen selvityksensä, joiden aiheena oli unkarin asema kielikunnassaan. Niihin kuului jo Ármin Vámbéryn turkkilaisteorioita vastustava Szinnye nuoruudenaikainen kiistakirjoitus »A magyar nyelv eredete» (Unkarin kielen alkuperä; 1883), joka aikoinaan vaikutti ilmaa puhdistavasti. Keskeiseksi tuli sitten »Magyar nyelvhasonlítás» (Unkarilainen kielenvertailu; 1896), alkuaan tekijänsä luentojen apuneuvoksi tarkoitettu tiivis kompendi, josta ilmestyi useita ajantasaistettuja laitoksia ja joka vuorostaan oli pohjana Sammlung Göschen -sarjassa ilmestyneelle »Finnish-ugrische Sprachwissenschaft» -kirjalle. Molemmat tulivat aikoinaan monien opiskelija- ja tutkijapolvien tutuiksi, jälkimmäinen myös laajalti ulkomailla. Niitä on myöhemmin myös moitittu juuri esitettävän tiiviyden vuoksi samoin kuin (Nyelvhasonlítás-teosta) siksi, että se esittää vain tutkimuksen valmiita suh-

teellisen luotettavia tuloksia problemaattisten ja selvitystä kaipaavien yksityiskohtien sijasta. Lakó asettuu puoltamaan Szinnyeitä: on epäoikeudenmukaista vaatia tekijältä sellaista teosta, jonka luomista hän ei pitänyt edes tavoitteenaan. Tutkimuksen problematiikasta Szinnye kyllä oli täysin perillä; se näkyy mitä selvemmin hänen teostensa uusituista laitoksista, joissa otettiin huomioon välillä ilmaantuneet problemien uudet ratkaisuyritykset.

Valaiseva on luku, joka käsittelee Szinnye näkemyksiä kielestä ja kielitieteestä. Lakó ravistelee niitä itseään nykyaikaisina pitäviä tieteilijöitä, jotka katsovat vasta Chomskyn huomanneen Humboldtin tavoin, ettei kieli ole valmis »aikaansaannos», »luomus» vaan jatkuvaa työskentelyä. Saman ajatuksen on näet mahdollisimman selvään lausunut Szinnyeikin. Yhtä hyvin saa osansa parin vuosikymmenen takainen uralistiikan yleisesityksen kirjoittaja, jonka mukaan kielitieteen uusia keksintöjä on se, että kielen tärkein funktio on viestintä. Senkin huomion löytää Szinnye tuotannosta. Kielen ja ajattelun suhteista Szinnye samoin esitti myöhemmin ajankohtaisiksi tulleita ajatuksia, ja periaatekysymyksille hän muutenkin omisti suurta huomiota. Kiintoisa on hänen havaintonsa johdinten ja taivutuspäätteiden eron suhteellisuudesta, joka mahdollistaa hyppäyksen ryhmästä toiseen; tässä Szinnye ennakoiki Wiklundin, Ravilan ja Uutilan tutkimustuloksia. Tarkastelunsa moraalin Lakó kiteyttää luvun viimeiseen virkkeeseen: perehtymättömyys perinnäiseen kielentutkimukseen ei ole riittävä peruste sille, että kuka tahansa voi lausua meitä edeltäneiden polvien työstä alentavan mielipiteensä summittaisten tuomioiden muodossa.

Oma laaja lukunsa on omistettu Szinnyeille nyky-unkarin tutkijana ja hänen toiminnalleen yleissivistyksen alalla. Lakó osoittaa aiheettomiksi väitteet, että Szinnye tutkijapolvi askarteli yksipuolisesti kielihistorian parissa ja laiminlöi nykykielen kuvauksen. Juuri sillä alalla

Kirjallisuutta

Szinnyei ansioitui ensinnäkin laatimalla toisaalta nykymurteita kuvaavan suuren murresanakirjan »Magyar Tájszótár», toisaalta paljon käytettyjä yleiskielen oppikirjoja, joissa erityistä huomiota oli omistettu lauseopille – merkittävä seikka sekin, kun juuri lauseoppi olisi ajan-kohtaisten syytösten mukaan jäänyt varhempien unkarin kielen tutkijain harrastuspiirin ulkopuolelle. Aikansa yleiskielen kehittämiseen hän myös aktiivisesti osallistui, minkä tehtävän tosin äskettäin on katsottu olevan muuta kuin kielen-tutkijan harrastusala. Aidossa mielessä edistykselliseksi hän osoittautuu jo 1890-luvulla kannattaessaan eräitä Zsigmond Simonyin esittämiä oikeinkirjoitusuudistuksia vastoin Unkarin tiedeakatemiaan enemmistön kantaa; akatemiahan oli tunnettu vanhoillisuudestaan. Simonyin ja Szinnyein uudistukset pääsivät lopulta voitolle, kun kouluviranomaiset ottivat ne käyttöön. Sukupolven myöhässä, 1920-luvulla, seurasi tiedeakatemiankin perässä.

Omat lyhyet lukunsa Lakó on kirjoittanut vielä aiheista »Unkarin tiedeakatemian palveluksessa ja yhteiskuntaelämässä» ja »Tiedemies ja ihminen». Jälkimmäisen luvun hän päättää seuraavasti:

Kokoavasti: kiintymys työhön, tarkkuus, pyrkimys totuuteen, ymmärtämys muiden ihmisten ja yhteiskunnan etuja kohtaan – nämä ovat ne inhimilliset ominaisuudet, jotka luonnehtivat József Szinnyeitä. Sellaiset omi-

naisuudet ovat niitä, jotka tieteen työntekijöille aina ovat kunniaksi.

Erityisen puoleensavetäväksi Lakón kirjan tekevät terävät ajankohtaiset vertailut, joista edellä olen esittänyt osan. Leinolaisittain »maa järisee barbaarein astunnasta», kun menneiden sukupolvien työn tuloksista kestävimpiä ja suuntaa luovimpia aletaan vähätellä tietämättömyyteen perustuvassa modernissa kriitikissä. Noihin Szinnyein elämäntyön kestävimpiin saavutuksiin kuului myös edellä lyhyesti mainitsemani unkarin taustan valaiseminen unkarin opiskelijoille sukukielten, ennen muuta suomen avulla. Rinnakkaistapaus omassa maassamme on suomen taustan valaisu suomen opiskelijoille sukukielten avulla; sitä perusteli Suomalaisen murteiskirjansa esipuheessa August Ahlqvist jo v. 1869: »Kielitiede edistyy ja laajenee muualla maailmassa päivä päivältä, eikä jonkun kielen esittämistä korkeammassa eli yliopistollisessa opetuksessa enää missään muualla kuin meillä supisteta vaan sen yhden kielen karsinaan, mutta ulotetaan aina sukukieltenkin alalle.» V. 1987 tosin on Suomen suurimmassa yliopistossa tehty tutkintovaatimukseen muutos, joka merkitsisi taantumista Szinnyein ja Ahlqvistinkin takaiseen aikaan. Sopii kuitenkin toivoa, että näin heikkoperusteinen taantumuksen aalto jää väliaikaiseksi ja edistys niin Suomessa kuin Unkarissakin voittaa.

TERHO ITKÖNEN